

Het
lied
van
het
leven
1

MARGREET & REINA CRISPIJN

HET LIED VAN HET LEVEN

1

Margreet en Reina Crispijn

Het lied van het leven

1

Het lied der seizoenen

Melodie der herinnering

Uitgeverij Zomer & Keuning

ISBN 978 94 0190 247 2
NUR 340

© 2014 Uitgeverij Zomer & Keuning, Utrecht

Omslagontwerp Julie Bergen, Riverside Studio

Oorspronkelijke uitgave *Het lied der seizoenen* © 1998

Oorspronkelijke uitgave *Melodie der herinnering* © 1999

www.zomerenkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

Het lied der seizoenen

HOOFDSTUK 1

Als angst een geur had, zou iedereen in de coupé weten dat Ruby Kahn doodsbang was. De angst had toegeslagen vanaf het moment dat de man in de grijze jas tegenover hen was komen zitten. Onafgebroken namen de lege, bruine ogen haar op. Ze dwaalden van haar bleke gezicht met de donkere ogen naar de ranke hals, haar tengere lichaam, en bleven ten slotte lange tijd onbeschaamd rusten op haar slanke, mooie benen. Juist die onpersoonlijke, keurende blik boezemde haar angst in. Ruby voelde hoe Gideon haar hand pakte. De koele, lange vingers omsloten stevig de hare. Gideon...

Ze keek de man naast haar even aan. Onaangedaan, bijna hooghartig keek haar man voor zich uit. Hij leek de griezels tegenover hen amper op te merken. Was Gideon dan nooit bang? Maar ja, met zo'n knap, arisch uiterlijk hoefde je in Duitsland ook niet bang te zijn.

Gideon draaide zijn blonde hoofd naar haar toe. Een warme glimlach plooide zich om zijn mond, maar zijn ogen bleven waakzaam. 'Laat je niet inpakken,' schenen die ogen te seinen. 'We zijn er bijna. Hou vol!'

Of ze wilde of niet, haar ogen werden als een magneet naar het gezicht van de man in de grijze jas getrokken. De flauwe glimlach om de dunne mond stond in schrille tegenstelling tot de koude ogen. Ze slikte. Zweetdruppeltjes vormden zich langs de haargrens van de pruik. 't Was ook zo warm. Die afschuwelijke middagzon die onbarmhartig door de ramen naar binnen scheen... Geen raampje stond open. De treincoupé leek wel een oven.

Jeuk trok vanaf haar nek naar haar voorhoofd. Voorzichtig wreef ze met een zakdoekje de zweetdruppeltjes van haar voorhoofd af. Even trok ze aan de pruik. Misschien hield dan die vreselijke jeuk op.

Haar ogen ontmoetten de blik van de man.

'God, laat hem weggaan,' bad ze in stilte. 'Laat ons veilig de grens bereiken. En blijf bij Debora en Fanny.'

Opeens stond de man op. Hij vertrok zonder iets te zeggen.

Ruby zuchtte van opluchting.

Gideons hand omklemde haar vingers zo hard, dat ze amper een schreeuw van pijn kon onderdrukken.

'Niets laten merken,' waarschuwde hij fluisterend. Hij knikte met zijn hoofd naar achteren, waar nog meer mensen zaten.

‘Je houdt je fantastisch. Nog vijftien kilometer, dan zijn we bij de grens.’

‘Maar die man...’

‘Die is vast naar het toilet.’

‘Ik was zo bang dat hij van de Gestapo was.’

De trein minderde vaart.

Meteen sloeg de angst weer toe.

‘Het laatste station voor de grens,’ kalmeerde Gideon haar. ‘Hier worden de Duitse conducteurs en machinisten vervangen door hun Nederlandse collega’s. Als het een beetje meezit, zijn we met een kwartier in Nederland.’

Hij stond op, draaide het raampje omlaag en keek naar het verder gelegen perron. Hij schrok, slikte, maar ging daarna met een onbewogen gezicht zitten.

‘Er is iets mis, hè?’ zei Ruby paniekerig. Ze werd gealarmeerd door de plotseling gesloten uitdrukking op zijn gezicht. Zo keek hij in tijden van gevaar of als er iets ergs ging gebeuren.

‘Alleen maar een paar Duitse soldaten.’ Hij zei er niet bij dat de soldaten het uniform van de Gestapo droegen. Ook verzuimde hij te vertellen dat er achter het station verschillende overvalwagens stonden. ‘t Zou Ruby alleen maar nog banger maken. Te laat, te laat, dreunde het in zijn hoofd. Waarom waren ze niet eerder gevlucht? Hij had toch de razzia’s meegemaakt, had toch gezien hoe joodse burgers massaal werden afgevoerd? Waarom had hij in vredesnaam gedacht dat ze de dans zouden kunnen ontspringen? Omdat hij maar half joods was? Waarom was hij toch zo benauwd geweest of hij zijn fortuin wel bijtijds naar het buitenland kon sluizen in plaats van zijn vrouw en dochtertje in veiligheid te brengen? Waarom...?’

‘Kom, pak je Ausweis. Dit is de laatste keer dat we in de trein gecontroleerd worden door Duitsers. We komen er makkelijk doorheen. Maak je maar geen zorgen. Je bent net een Duits Gretchen met die blonde haren.’

Ruby glimlachte flauwtjes. Gretchen met de donkere ogen...

Deuren werden open gerukt... Geschreeuw, gevloek... Haastige voetstappen... Het geblaf van honden... De metalen klank van met ijzer beslagen soldatenlaarzen...

‘Gideon,’ fluisterde Ruby.

De coupédeur werd geopend. In de deuropening stond de man in de

grijze jas. Haast triomfantelijk stapte hij naar binnen, gevolgd door een paar leden van de Gestapo.

‘Ausweis, bitte.’

Gideon overhandigde de papieren.

Ruby staarde naar haar voeten. Ze durfde de man niet aan te kijken, bang dat ze zichzelf zou verraden; bang dat ze op zou springen en zou schreeuwen: ‘Grijp me nu maar, jullie zochten me toch al zo lang?!’

Gideon keek de man aan. Hij wist op hetzelfde moment dat ze verloren waren. Wie of wat had hen verraden?

‘Mitkommen!’ gebaarde de man.

Ruby stond op. De angst had haar maag omgevormd tot een harde, pijnlijke plek. Ze was misselijk van de zenuwen. Even werd het zwart om haar heen. Ze wankelde.

Gideon probeerde haar op te vangen, maar ze viel zijwaarts tegen de coupédeur. Haar hoofd sloeg tegen het kozijn. Ze gleed langs het hout naar beneden. De blonde pruik bleef hangen aan de metalen klink.

Gideon hielp haar overeind. Hij keek naar het witte gezichtje met het donkere, platgedrukte haar. En hij verfoeide alle blonde pruiken van de wereld.

‘Kom, liefste,’ zei hij teder.

Op het perron werden ze bij elkaar gedreven: oude en jonge mensen, mannen, vrouwen, moeders met baby’s en kinderen, bejaarden.

De trein had zijn ongewenste reizigers geloozd en kon vertrekken. Langzaam meerderde hij vaart en verdween in de richting van de grens. Boven de westelijke horizon trokken donkere wolken samen.

‘Wat gaan ze met ons doen?’ vroeg Ruby hem.

‘Ik weet het niet,’ antwoordde hij. Zijn lange gestalte torende boven de groep mensen uit. Hij zag de soms verbaasde blikken van de soldaten en de voorbijgangers wel. Ja, dacht hij bitter, ook half joden konden soms blonde haren en blauwe ogen hebben. Dat was niet alleen voorbehouden aan het Herrenvolk.

‘Maul halten!’ bitste een soldaat.

Ruby voelde zich op een vreemde manier opgelucht: ze hoefde niet meer te doen alsof; ze hoefde geen blonde Duitse meer te spelen; die vreselijke spanning was verdwenen. In plaats daarvan was bangheid, maar nog meer een overweldigende verbijstering gekomen. Waarom

mocht je als joodse niet bestaan? Kon je alleen op grond van je geboorte veroemd zijn?

Een lange tijd verstreek.

Trillend van vermoeidheid leunde Ruby tegen de gevel van de kleine wachtkamer. Haar hoofd bonkte van pijn als gevolg van haar val tegen de coupédeur. Een diepe neerslachtigheid maakte zich van haar meester. Wat waren ze naïef geweest om te denken dat ze zomaar naar Holland konden afreizen. Ze dacht aan Debora. Zou haar kleine dochter wel door de controle heen komen? En waarom moesten ze zo lang op het perron blijven staan? De warme lucht trilde boven het stenen perron. In de verte klonk de fluittoon van de volgende trein. Een kind begon te huilen.

Ruby veerde op. Haar hart begon als een razende te bonken. Was dit de trein waar Debora in zat? Hun kleine dochter die hen veiligheids-halve samen met Fanny, het Hollandse kindermisje, in een latere trein zou nareizen?

Gideon sloeg een arm om haar heen. Hij drukte haar dicht tegen zich aan. Ze voelde hoe zijn hart tegen de zijkant van haar gezicht hamerde. Ook hij was bang, wist ze.

De trein kwam halverwege het perron tot stilstand. De deuren werden open gerukt, soldaten stampten de coupés binnen. Volwassenen en kinderen werden met geweld de trein uitgewerkt. Soldaten met honden dreven hen naar de wachtende groep mensen op het perron.

Gehuil, gekrijs, geblaf van honden...

Met spanning keek Ruby naar de nieuwkomers.

'Zie jij ze?' vroeg ze zacht aan Gideon. Zo onopvallend mogelijk keek deze de trein langs. Een oude man en vrouw werden uit de allerlaatste wagon gehaald. Omringd door Gestapo struikelden ze voort naar de bijeengedreven groep op het perron. Ook de man in de grijze jas bevond zich onder het lachende gezelschap.

De deuren van de wagons werden gesloten. Een machinist gaf het signaal tot vertrek. Langzaam zette de trein zich in beweging.

Ruby keek naar de trein. Opeens hield ze haar adem in. Achter een van de ramen zat een klein meisje met blond, vlassig haar. Een diepgeel lint was door het haar gevlochten. Naast haar zat een jonge, blonde vrouw in een vrolijke, helderrode jurk. Een koket rood hoedje was midden op het hoofd geplant. Helderblauwe ogen dwaalden zoekend over de groep mensen tot ze de ogen van Ruby ontmoetten.

‘Gideon... Daar... Fanny... Debora...’

‘Ik zie ze,’ fluisterde Gideon schor. Hij zag hoe hun kindermisje haar arm beschermend om het blonde hoofdje met het gele lint legde. Hij trok zijn vrouw nog dichtër naar zich toe.

Een diep gevoel van opluchting en vreugde stroomde door Ruby heen. Ze had de neiging om in tranen uit te barsten. Wat er ook zou gebeuren, hun liefste bezit was veilig.

Een dwaze vraag schoot door haar hoofd: waar had Fanny dat grappige hoedje vandaan getoverd? Fanny droeg nooit hoedjes!

Bevelen schalden over het perron. Bewakers met honden joegen de groep mensen naar de overvalwagens.

Nog één keer keek Ruby om. De trein maakte een bocht naar het westen en verdween in het donker van een naderende regenbui.

Fanny knielde neer op het verschoten kleed, pakte wat speelgoed voor Debora bij elkaar en vulde het rieten koffertje, dat naast haar op de grond stond, met poppen, kleertjes, een paar speelgoedbeesten en een houten puzzel. Toen draaide ze zich om en zag de grote speelgoedclown op een stoeltje in de hoek van de kamer zitten. Het breed grijnzende gezicht leek haar te bespotten. Zijn rood met wit gestipte kleren waren smoezelig en de rode hoed hing schuin op de warrige witte haren.

‘Jou nemen we in ieder geval niet mee,’ mompelde Fanny kribbig.

Debora zat met een vlekkerig gezichtje op de bank en liet haar in hagelwitte kousjes gestoken beentjes heen en weer bengelen.

‘Papa en mama weg.’ Ze stak peinzend het oor van haar konijn in haar mond.

Goddank, ja, dacht Fanny, dat had niet langer moeten duren ook!

Ruby was die morgen zo nerveus geweest dat haar dochtertje werd aangestoken door haar paniekerige stemming. Het pientere kleine ding kreeg door dat er toch iets vreemds was aan de leuke logeerpartij in Holland, en toen Ruby haar met een vertrokken gezicht tegen zich aan had geklemd, had ze zich verschrikt losgewrongen en was vervolgens in tranen uitgebarsten.

‘Dag, liefje, dag... goed naar Fanny luisteren, heel gehoorzaam zijn op reis,’ had Ruby gefluisterd, voor Gideon de verveloos geworden voordeur achter hen had dichtgetrokken.

Fanny en Debora zouden een trein later nemen.

Gideon vond het niet verstandig om allemaal met dezelfde trein te gaan. Als er iets misging... (Waarom zou er iets misgaan? Het was allemaal goed voorbereid.) Maar goed, áls... dan was het niet verstandig om allemaal in dezelfde trein te zitten. Voor Debora was het veel veiliger om onder Fanny's hoede naar Holland te reizen.

Papieren? Met forse halen had een goede vriend van Gideon, die op het Hollandse consulaat werkte, Debora in Fanny's paspoort bijgeschreven. En zo was Fanny opeens 'Frau mit Kind' geworden.

'Als ik al m'n kinderen zo gemakkelijk krijg, mag ik niet mopperen,' had ze gemurmeld, en Gideon had gelachen.

Het nuchtere Hollandse meisje had het vermogen hem even uit zijn zorgen te halen en hij had haar de papieren gegeven.

'En dit, neem dit mee.' Ruby had een gouden armband met stervormige robijnen uit haar tas gepakt. 'Voor alle zekerheid. Ik wil dat Debora in ieder geval iets van mijn moeder heeft.'

Ze had het sieraad naast Fanny's papieren op het kanten kleed van het buffet gelegd. De robijnen staken glanzend dieprood af tegen het witte kleed. Fanny had de armband vaak bewonderd als Ruby hem droeg. Er hoorde ook nog een collier bij. De sieraden waren van een verfijnde schoonheid, maar zo opvallend, dacht Fanny die morgen beducht.

Ze zette de gedachte aan de controle bij de grens van zich af. Het was beter dat zij deze kostbare armband bij zich had dan dat iemand hem aantrof in de bagage van Ruby.

Die sterren mochten iemand eens op een idee brengen.

'Dag, liefje. Tot ziens. Tot morgen, als alles goed gaat.'

'Tot morgen.' Gideons stem was vast geweest.

Fanny voelde weer de deernis die haar overvallen had toen ze de deur achter hen had gesloten.

Dat gezicht van Ruby... Dat bleke, wanhopige gezicht met die belachelijke, helblonde pruik, die zo typisch niet paste bij de donkere ogen.

Maar Ruby had geweigerd om zonder pruik te vertrekken, zoals ze zich het laatste jaar niet meer zonder die vermomming op straat had vertoond. Het was ook niet nodig geweest. Fanny had de boodschappen gedaan. Ze was zo onverdacht blond en blank met de zomer-

sproetjes op haar neus, dat ze zonder problemen kon gaan en staan waar ze wilde. Een Hollandse werd wel gezien als een buitenlandse, maar vijandigheid riep haar nationaliteit niet op. Waren de Hollanders geen broedervolk?

De enkele keer dat Debora en Ruby Fanny vergezelden, had Ruby haar pruik opgezet.

‘Ik ben nog geen gevangene, al willen sommigen dat van me maken,’ had ze een keer opstandig uitgeroepen, en Gideon had haar laten gaan.

Achter zijn beheerste uiterlijk voelde Fanny zijn onrust en ze had een onmachtig medelijden gevoeld.

Ruby was, eenmaal op straat, bijna vrolijk geweest. De pruik gaf haar het gevoel dat ze onkwetsbaar was, en ze hadden een paar uur in het park gelopen. Voorbijgangers hadden haar, in tegenstelling tot de tijd dat ze zonder pruik buiten liep, geen angst aangejaagd.

Die laatste keer ‘zonder’ hadden een paar mannen in bruine jassen de jonge vrouw, die wat achter was gebleven, beetgepakt. Haar angst had hen vermaakt en ze hadden Ruby hik-lachend over haar rug gestreeld. Totdat Fanny zich had omgedraaid en zag wat er gebeurde. Ze was aan komen rennen en had ze met een paar vinnige scheldwoorden weggejaagd.

Bevend en trillend was Ruby thuisgekomen.

Na deze gebeurtenis had ze zich nooit meer zonder pruik op straat gewaagd.

Fanny onderdrukte haar onrust en concentreerde zich op haar bezigheden. Wat een bende was het in die speelgoedkast. Daar had ze toch beter voor moeten zorgen. Ze stond op, pakte de clown van zijn stoel en propte hem op de onderste plank.

De rode hoed viel op de grond.

‘Papa en mama zijn weg,’ herhaalde Debora, en haar lipjes trilden.

Fanny raapte het clownshoedje op en zette het op haar hoofd.

Debora keek omhoog, haalde het oor van haar knuffeldier uit haar mond en lachte aarzelend.

Fanny zette haar vingers aan de zijkant van haar ogen, trok ze tot spleetjes en keek daarbij vreselijk scheel. Ze was altijd goed geweest in het trekken van gekke bekken. ‘Kijk... Fanny werkt bij het circus.’

Debora verstopte verheugd haar gezicht achter haar speelgoedkonijn

en keek toen met één oog naar Fanny. Ze wees met een kleine vinger naar het hoedje en proestte het uit.

Fanny pakte haar stevig vast. 'Debby... luister eens heel goed naar me. We gaan een heel leuk spelletje doen. We doen in de trein of jij alleen maar Hollands kunt praten. We houden iedereen voor de gek. Dan denken ze dat jij een meisje uit Holland bent. Vind je dat leuk?'

Ze liet Debora los en pakte de zwarte lakschoentjes op, die Ruby klaar had gezet voor de reis naar Nederland. Ze deed de schoenen aan de kleine voeten en strikte een geel lint om de blonde haren.

Debora knikte. Alleen Hollands praten, net doen of ze een Hollands meisje was... Fanny deed dat spelletje ook weleens op straat.

Debora liet zich gehoorzaam aankleden. Daarna wachtte ze geduldig op de onderste traptree tegenover de voordeur. Haar knuffeldier hield ze stevig tegen zich aan geklemd.

Fanny draaide de sleutel van de speelgoedkast om. Eigenlijk dwaas. Ze deed alsof Ruby en Gideon hier over een paar dagen weer hun intrek zouden nemen. Niemand wist beter dan zij dat het afscheid van het huis waarschijnlijk voor jaren zou zijn.

Gideon had de deuren van de kasten en zijn werkkamer opengelaten, maar Fanny sloot alles zorgvuldig af. Zo gemakkelijk zou ze het de burens, die vervelende Frau Schwetzer met haar man, niet maken, besloot ze grimmig. Sinds die twee wisten dat de familie Kahn joods was (inderdaad heel verrassend, met dat blonde uiterlijk van die man en het kind) loerden ze op het huis van de Kahns.

Fanny waste haar handen in de badkamer en keek in de spiegel. Op haar blonde haar prijkte nog het dwaze hoedje. Het had een opstaande rand en de omtrek van de bol was van rode zijde in dezelfde tint als haar rode jurk. Het geheel stond merkwaardig goed. Het gaf Fanny iets uitbundigs.

Opzichtig... Ik lijk de aap van onze orgeldraaier wel. Alleen de gouden pluim ontbreekt, dacht ze half bedroefd, half tevreden. Ik houd het op!

Ze beseftte dat het hoedje haar iets opgewekts gaf. In ieder geval was het goed voor Debora. Ach, die hummel.

Fanny keek de kamer rond. De armband van Ruby's moeder lag nog op het buffet. Ze opende haar koffer, aarzelde even en klapte hem toen resoluut dicht. Onverstandig om hem in de koffer te doen. Ze trok het

dunne jasje aan dat klaarhing voor de reis en stopte de armband achtere-loos in de zak.

‘Debby, we gaan!’

Ze nam de koffer en gaf Debora het rieten koffertje. Voor het raam van de overburen verscheen een mager, grauw gezicht: Frau Schwetzer.

Fanny sloot de deur goed af en knikte koeltjes in de richting van de buurvrouw.

‘Zeg maar dag,’ zei ze en zwaaide het onwillige, slappe armpje van Debora heen en weer.

‘Dag, Frau Schwetzer, dag, Kirchenstrasse.’

De treinreis duurde uren.

De coupés waren overvol. Er werden nieuwsgierige blikken op de jonge vrouw met het kind geworpen, maar hinderlijke opmerkingen bleven uit. Fanny beseftte dat de aanwezigheid van Debora haar behoedde voor opdringerige kerels. Een moeder met een klein kind reisde veiliger dan een vrouw zonder gezelschap.

Fanny hield het klamme handje van Debora stevig vast.

De roze nageltjes van het kind rustten op Fanny’s duim en de gezette vrouw tegenover Fanny keek er vertederd naar. Een lief kind. Net zo blond als dat moedertje van haar. Ach...

De late augustuszon scheen fel in de coupé en verleende de blonde haren van Fanny en Debora een aureool van liefde en onschuld. Ach, een plaatje was het.

Naarmate de reis vorderde, verlieten de meeste reizigers de trein. Het deel dat bleef zitten, bestond voornamelijk uit mannen. Fanny veronderstelde dat ze vlak bij de grens werkten. Ook de vrouw tegenover haar bleef zitten en nam met wakkere ogen de mensen in de wagon op.

Fanny keek nauwelijks naar de vrouw, die breed en welgedaan anderhalve plaats in beslag nam. Ze hield haar ogen gericht op het vredige, groene landschap waar de trein doorheen denderde en overdacht doezelig de gebeurtenissen van de dag.

Wat een zegen dat Debora zo rustig was geweest. Het grootste gedeelte van de reis had ze geslapen. Heimelijk verdacht Fanny Gideon Kahn ervan dat hij kalmerende pilletjes door Debora’s pap had geroerd. Het meisje was na dat eerste uur bijna onnatuurlijk rustig geworden.

Enfin, als het zo was, kon Fanny hem geen ongelijk geven.

Hopelijk had hij Ruby er ook een paar gevoerd.

Debora bewoog zich in haar slaap. Ze kreunde een beetje en Fanny streek het helgele lint, dat Debora's haar bij elkaar hield, voorzichtig naar achteren. Haar overbuurvrouw glimlachte weer en Fanny lachte terug, maar ging niet in op de poging om een gesprek aan te knopen. Ze wees op het slapende kind en lachte nog eens vriendelijk.

De vrouw knikte vol begrip.

De trein bonkte met een monotone dreun over de rails. Nog een geluk dat ze al die tijd een zitplaats had gehad. Hoe zou het met Gideon en Ruby zijn?

Debora werd zwaar. Voorzichtig verplaatste Fanny haar. Het meisje sliep door. Haar haartjes plakten tegen haar voorhoofd. Het was benauwd en warm in de trein. Het geroezemoes klonk gedempt. Fanny keek door de vuile ramen naar buiten.

Het landschap werd heuvelachtig. Zilverwitte berken staken kantig af tegen de strakblauwe lucht. Langs de spoorlijn stonden een paar vakwerkboerderijen die Fanny deden denken aan haar ouderlijk huis. Ze verlangde opeens hevig naar de vertrouwde, verweerde muren van de Karmelhof.

Waren ze er maar vast.

Nog één station. Het laatste voor de grens.

Het moest goed gaan. Hoe zouden Gideon en Ruby...?

Met geweld dwong ze haar gedachten in een andere richting.

Wat zouden ze thuis verrast zijn als ze onverwacht binnenstapte. Ze zouden ook opgelucht zijn. De laatste brieven die ze van thuis had gekregen, eindigden allemaal met: wees nu verstandig en kom naar huis. Nu kan het nog, het wordt alleen maar moeilijker om over de grens te komen.

Maar hoe had ze dat in vredesnaam moeten doen? Je liet een gezin, dat hoe langer hoe meer afhankelijk van je werd, toch niet in de steek? Stop, dat ging weer de verkeerde kant op.

Ze was benieuwd naar de verloofde van Renger, haar oudste broer. Niet dat ze veel vertrouwen in zijn smaak had.

Hij viel altijd voor die bleekwatervrouwjes. Degelijk en tuttig. Moeder was in haar brieven heel neutraal geweest. Dat vond Fanny veelzeggend. Moeder was van nature nooit neutraal. Ze was hartelijk vóór of hartgrondig tegen.

Dat ze zich niet uitsprak over het meisje van Renger betekende waarschijnlijk dat ze loyaal wilde zijn tegenover haar oudste zoon.

Debora was wakker geworden. Ze hilde een beetje en Fanny pakte een flesje met citroenlimonade uit haar handtas.

Ze gaf haar een paar slokken. Terwijl ze met haar hand de ogen van het kind tegen het helle zonlicht beschermde, neuriede Fanny het liedje dat ze Debora had geleerd:

‘Op een klein stationnetje,
’s morgens in de vroege,
staan de kleine wagentjes,
netjes op een rij...’

In zuiver Hollands zong Debora met een zacht stemmetje mee.
‘... en de machinist
die draaide aan het wielkje.
Hakke, hakke, puf, puf, weg zijn zij.’

Intussen peuterde ze aan de bruine, schilferende lak van de bank. Door de laklaag heen verscheen het wit van het verpulverde hout. Haveloos, zag Fanny met voldoening.

‘Bah, vies!’ Ze pakte Debora’s handje en veegde het schoon. ‘Dan gaat die mooie trein nog stuk, en dat zouden we niet willen.’

Pas als wij de grens over zijn... dan mag het, dacht ze erachteraan.

De vrouw tegenover haar verstond niet alles, maar begreep de opmerking en knikte goedkeurend. Een goede opvoedster, dat jonge moedertje.

De trein minderde langzaam vaart en stopte aan het begin van een peron. Het stationsgebouw was nog ver weg. Er klonk geschreeuw. Kletterende voetstappen op steen...

Piepende portieren...

Was het soms weer controle?

Zuchtend pakte de overbuurvrouw haar tas uit het bagagerek.

De coupédeur ging open. Er verschenen een paar mannen. Hun gezichten waren grauw en vermoeid. Arbeiders uit de staalfabrieken vlak bij de grens. Ze namen plaats aan de andere kant van het gangpad

en keken belangstellend naar de jonge vrouw met het kind. Fanny merkte hun blikken op. Kijk maar gerust, dacht ze. Hier zit een Frau mit Kind! Op de loop voor jullie soort.

Ze lachte stralend naar Debora die met grote ogen naar de mannen keek.

‘Op een klein stationnetje, ’s morgens in de vroegte...’ begon Fanny weer zacht.

Debora viel monter in: ‘... staan de kleine wagentjes netjes op een rij.’ Ze was helemaal uitgerust door de paar uur slaap.

De deur van de coupé werd weer geopend. Drie mannen in uniform stonden in de deuropening.

‘Papieren...’

De sfeer in de wagon veranderde abrupt. De slaperige stemming verdween en ondanks de klamme warmte kreeg Fanny het opeens koud.

‘Papieren, en wilt u uw koffers openen, alstublieft?’

Het gezicht van de vrouw tegenover Fanny werd strak. De gevulde wangen plooiden zich en haar ogen werden smal.

Gestapo.

Fanny liet Debora los en wilde opstaan.

Behulpzaam stond een van de mannen aan de andere zijde van het gangpad op. Hij maakte een vragend gebaar en pakte na een toestemmend knikje van Fanny haar koffer uit het bagagerek.

Kil spottend keek een man in een grijze regenjas hem aan.

‘Galant. Zeker niet uw vrouw?’ Hij nam de man van top tot teen op en wierp een vluchtige blik op Fanny.

Zonder weerwoord ging de man zitten.

Gestapo...

Nauwgezet bestudeerde de man in de grijze jas de inhoud van de koffer.

Fanny was blij dat ze de armband in haar zak had gestopt.

Rustig sloeg ze de man gade, die zijn handen door de stapeltjes kleren en ondergoed liet glijden. Toen hij daarmee klaar was, liet hij zijn blik zakken naar haar benen. Fanny trok haar mondhoeken omlaag. Een minachtend lachje vloog over haar gezicht. Geërgerd sloeg hij de koffer weer dicht. Met zijn uitdrukklingsloze ogen keek hij haar strak aan.

Kijk jij maar... viezerd, dacht Fanny en keek onvervaard terug.

‘Waar bent u geweest?’

‘Op bezoek bij mijn oude kindermeisje.’

‘Waar woont die?’

‘In Darmstadt.’

‘Mag ik uw handtas?’

De mannen aan de andere kant van de coupé keken meesmuilend toe.

De blikken van de Gestapo waren hun niet ontgaan.

Fanny wierp een blik in hun richting en glimlachte.

Prettig om even een paar bondgenoten te hebben, dacht ze.

De ogen van de man in de grijze jas werden ijskoud en bleven rusten op het gezicht van de jonge vrouw. Zijn blik bleef rusten op het rode hoedje op haar hoofd.

Hij keek in haar tas. Dat lachje... Hij hield er niet van als mensen zo zeker van zichzelf waren.

Met tegenzin overhandigde hij Fanny de tas en wees op het rieten koffertje van Debora. Precies een koffertje om waardevolle spullen in te verbergen.

De drie soldaten die zijn gezelschap vormden, waren bij de coupé-deur blijven staan. Als hun baas zo veel aandacht aan een reiziger besteedde, was er meestal wat loos. Hij had er een neus voor. Verwachtingsvol sloegen ze Fanny gade. Zo fleurig en vrolijk. Ach nee. In dit geval zat hij ernaast!

‘Openmaken!’

Aan haar ogen merkte de Gestapo dat hij niets zou vinden.

Hij grabbelde wat tussen de poppenkleertjes en smiet het rieten geval terug.

‘In orde.’ Zijn stem verried niets van zijn teleurstelling.

De mannen liepen door. Een van de soldaten wierp nog even een blik over zijn schouder. Zo’n schattig vrouwtje toch!

Onbewogen bleef Fanny zitten. Ze ontweek de blikken van haar overbuurvrouw en keek uit het raam. Vanaf haar zitplaats zag ze een paar honderd meter verderop op het perron een groep mensen staan. De zon brandde op de stenen. Honden blaften. Wat een troosteloze aanblik.

Langzaam en stotend zette de trein zich weer in beweging.

Fanny keek naar het perron, dat langsgleed. Boven de hoofden van de mensen stak een blond hoofd uit.

Ze hield haar adem in en wist opeens dat ze dit had verwacht: Gideon. 'Ach, lieber Gott,' zuchtte de vrouw tegenover haar en wendde haar blik af. Er lag schaamte op haar gezicht.

Fanny nam haar woorden over. 'Ach, God.'

Het klonk als een aanklacht.

De trein naderde de groep en ze zag, alsof er maar twee mensen op het perron stonden, Gideon en Ruby. De arm van Gideon was beschermend om Ruby heen geslagen.

Met eenzelfde gebaar gleed Fanny's arm om Debora. Ze drukte het blonde hoofdje tegen haar jurk. Vol vertrouwen begroef Debora haar neusje tegen Fanny's schouder en neuriede tevreden.

Even ontmoetten Fanny's ogen die van Gideon. Ze was zich niet bewust van de belofte die op haar gezicht lag.

'God,' zei Fanny nogmaals, en het klonk als een gebed.

De trein verliet het station. De heuvels werden vlakker. Er verschenen witgrijze wolken aan de strakblauwe lucht.

'De grens. We krijgen regen,' zei de vrouw onlogisch. Zuchtend pakte ze een gummi kapje uit haar tas.

Fanny trok Debora op schoot.

'Regen... Ik houd ervan. Het regent vaak in Holland. Wen er maar vast aan!' zei ze bedroefd.

HOOFDSTUK 2

De regen kletterde op het dak van het kleine station waar Fanny en Debora waren uitgestapt. Dikke druppels vielen op Fanny's hoofd en schouders en doorweekten in een oogwenk het dunne, rode jasje en het hoedje. Ze had Debora in de trein al haar regencape omgeslagen en haastte zich, met het meisje op de arm en de koffer slingerend aan haar hand, naar de wachtkamer. Voor de deur bleef ze staan. Debora was klaarwakker en gluurde onder de capuchon vandaan naar de stationschef, die zich haastig onder de luifel van het stationsgebouw teruggetrokken had. Hij nam de pet van zijn hoofd, sloeg de regendruppels eraf en zette hem weer op zijn grijzende haar. Een beetje ontroerd herkende Fanny hem. Hij vertegenwoordigde de tijd dat ze in de stad naar school ging en haar grootste zorgen een repetitie en een paar gespijbelde uren waren.

‘Dag, meneer Klein,’ zei ze. In haar stem klonk hoopvolle verwachting.

Hij trok zijn wenkbrauwen samen, keek haar onderzoekend aan, en de herkenning brak door op zijn welgedane gezicht. ‘Fanny Gerlach. Kind, ik herkende je niet meteen,’ zei hij verrast. ‘Fanny.’ Hij schudde zijn hoofd. ‘Wel wel, je bent veranderd. Dat is een tijd geleden. Toch wel minstens... twee, drie jaar?’

Hij wierp een blik op Debora. ‘En dat is...’ Hij aarzelde.

‘Twee jaar ruim. En dit is Debby,’ zei Fanny kort. ‘Zou ik even naar huis mogen bellen?’

‘Natuurlijk,’ zei meneer Klein voorkomend. Hij ging Fanny voor naar de ruimte waar de telefoon stond en trok zich demonstratief bescheiden, maar niet al te ver, van de telefoon terug toen ze het nummer draaide. Hij floot zacht tussen zijn tanden en spitste ondertussen zijn oren om het gesprek op te kunnen vangen. Een mens moest toch op de hoogte blijven. Fanny Gerlach terug. Aardig kind was dat altijd geweest, maar ondeugend. Erg ondeugend. Hij schudde zijn hoofd.

Hoe vaak had hij haar niet op het station aangetroffen als ze op school hoorde te zijn? Zorgeloos lachend, haar fiets zwierig aan haar hand. En opeens was ze naar Duitsland vertrokken. In tijden als deze... Wat deed zo’n meisje daar, vroeg je je af. Het gefluit brak af en hij deed een stap naar de deur. Het donkerblauwe uniform weerspiegelde in de ramen.

Fanny glimlachte terwijl ze de hoorn aan haar oor hield. Meneer Klein... Nog even tuk op nieuwtjes als vroeger. Gelukkig was hij niets veranderd. Wat duurde het lang voor er iemand opnam. Ongeduldig tikte ze tegen de telefoon.

Meneer Klein keek uit het raam en zag dat er een auto stilhield naast de slagboom van het station. Er stapte een man uit die een paar brieven in de brievenbus naast de wachtkamer stopte. De stationschef haastte zich naar buiten, sprak kort met de chauffeur en wenkte Fanny, terwijl hij terugliep naar zijn kantoor. ‘Hang maar op. Je kunt meerijden met meneer Van Brederode. Hij moet naar het dorp en komt praktisch langs jullie huis, nietwaar, meneer Van Brederode?’ Hij keek over zijn schouder naar de lange man die het kofferdeksel van zijn donkerblauwe Volkswagen opende en daarna weer in zijn auto plaatsnam. Hoewel meneer Van Brederode niet verstond waar hij het mee eens zou moe-

ten zijn, knikte hij bevestigend op de vraag van meneer Klein.

De stationschef pakte Fanny's koffer op en zei op gedempte toon, in de telegramstijl die hij doorgaans gebruikte bij het uitwisselen van nieuwtjes: 'Betrouwbaar type. Woont net een jaar in Leevoort. Nieuwe directeur houtfabriek. Rijdt langs de Karmelhof. Geen gewacht in die natte kleren. Beter voor de kleine!'

Straks tikt hij op mijn arm en zegt: 'Geregeld, of niet?' dacht Fanny. Net als vroeger, als ik mijn trein dreigde te missen en hij wachtte met het vertreksein.

Meneer Klein boog zich naar Fanny over en legde een met nicotine-vlekken overdekte vingertop op haar vochtige mouw. 'Geregeld, of niet?'

Hij gaf haar een knipoog en riep: 'Die koffer maar even achterin, meneer Van Brederode?'

Meneer Van Brederode knikte bereidwillig. Hij was een jaar of vijfenveertig, had een knap, wat heerszuchtig gelaat, een slank postuur. Zijn blonde haar vertoonde al flink wat grijs aan de zijkanten. Hij had een zelfbewuste houding, die Fanny onwillekeurig aan Gideon Kahn deed denken, tenminste de Gideon van het eerste jaar van haar verblijf in Duitsland. Later werd hij anders, zonder dat Fanny nu precies aan kon geven waar het 'm in zat. Gewoner... Misschien was dat het woord. Kwetsbaarheid maakte mensen aardiger, dacht Fanny.

Om deze man hing het succes als een zijden jas. Fanny merkte het op in het korte moment dat ze bij het geopende autoportier stond. Ze knikte naar hem. Hij streek even door zijn haar, een onbewust ijdel gebaar, en wees toen op de plaats naast hem. 'Ga zitten,' zei hij met een warme, lichte stem. Iets warmer dan gewoonlijk. Een hulpeloos vrouwtje met een kind. Zo jong nog. Hij boog voor haar langs om het portier te sluiten, maar de stationschef was hem voor. Hij stak zijn hoofd nog even naar binnen en zei: 'Gelijk heeft u, hoor, dat u lekker binnen blijft zitten. Voor je het weet ben je zeiknat.' Hè, wat zei hij daar nu toch? Hij deed het portier dicht.

'Ik ken uw familie wel. Uw vader en ik zitten samen in de gemeenteraad. Nee, nee, nee, het is helemaal geen moeite. Zit u goed?' Meneer Van Brederode startte de motor.

Fanny zwaaide naar meneer Klein, die vergenoegd naast de slagboom van het stationnetje stond. Ze liet zich wat onderuitzakken op de

autobank en trok Debora dicht tegen zich aan. Ze zuchtte diep. Ondanks haar angst en zorg om Gideon en Ruby kwam nu toch de vreugde om haar thuiskomst in haar op.

‘En, met vakantie naar huis?’ vroeg meneer Van Brederode. Hij keek opzij naar zijn onverwachte passagiers. Dat vrouwtje mocht er zijn, ondanks dat rare hoedje. Knap kindje ook, dacht hij.

Meneer Van Brederode was ‘lang en gelukkig gehuwd’, zoals hij dat uitdrukte. Hij zou nooit toegeven dat hij soms dacht: vooral lang... maar God heeft een man ogen gegeven om te gebruiken, nietwaar? En dat deed hij dan ook.

‘Mmm,’ zei Fanny vaag. Ze keek aandachtig naar de bekende omgeving. Ze zag de kleine weidevelden omzoomd door de lage houtwallen. De koeien scholen dicht bij elkaar onder de grote bomen midden in de weilanden. Het grasland blonk grijsgroen in het regengordijn.

Debby legde een klam handje tegen Fanny’s wang. ‘Je wangen zijn rood.’

‘Dat komt omdat ik zo blij ben dat we weer naar huis gaan,’ zei Fanny en ze streelde Debora’s arm.

‘Ja, en door het hoedje van Popov.’ Debora werd slaperig in de warme auto en gaapte.

‘Uw hoedje geeft wat af,’ zei meneer Van Brederode voorzichtig. De verf van het hoedje begon door te lopen. Er liepen een paar felrode strepen door het blonde haar van het meisje.

‘O ja?’ Fanny streek onverschillig langs haar wang. Haar ogen staarden naar buiten, waar de weiden afgewisseld werden door korenvelden.

Meneer Van Brederode stuurde de auto voorzichtig om een paar grote regenplassen heen. Die modder maakte je auto zo smerig. Geen spraakzaam meisje. Dat had ze zeker van haar vader. Die was soms ook zo stil. Hijzelf hield van een vlotte babbel. Die Antheun Gerlach... Zelden gaf hij als eerste zijn mening. Integendeel, meestal was hij de laatste spreker. Er werd wel naar Gerlach geluisterd, zijn mening was vaak doorslaggevend, moest hij met tegenzin toegeven. Er waren er die Gerlach geestig vonden, al zag hij, Van Brederode, dat niet direct. Een boer... Weliswaar een herenboer, maar... een boer!

Deze dochter had ook geen conversatie. Misschien wat geïntimideerd.

Hij streek weer over zijn haar. Directeur van een houtfabriek...

Directeur van een redelijk groot bedrijf met veertig werknemers, en dat in een tijd waarin er moeilijke beslissingen genomen moesten worden. Hij rechte zijn rug en stuurde de zware wagen bekwaam over de weg.

Nog even, dacht Fanny en ze keek naar de velden, waar de late tarwe nog stond te wachten op de maaiers. De meeste akkers waren al kaal en de stoppels kleurden de grond geelbruin.

‘Nu nog een stukje door het bos, de Holle Weg over... en dan zie je Fanny’s huis,’ zei ze in Debby’s oor en wees naar de bosrand die voor hen oprees.

‘Fijn dat ik mee mag rijden,’ zei ze toen beleefd tegen meneer Van Brederode.

Hij glimlachte voldaan. ‘Geen enkele moeite, hoor,’ zei hij.

Het wegdek veranderde van klinkers in een zandpad en de begroeide wegkant werd hoger. Braamstruiken kropen omhoog tegen de helling van de weg, tot aan de voet van de bomen. De blauwpaarse vruchten leken zwart door de regen en doornige takken kringelden in een wirwar over de hoge wegkanten. Een paar kale boomwortels werden zichtbaar daar waar het zand door de jaren heen was weggespoeld.

Fanny moest omhoogkijken om de bomen goed te kunnen zien. De bladeren hingen naar beneden, zwaar van het vocht, en een plotselinge windvlaag deed de regen fel op het dak van de auto kletteren.

Verschrikt dook Debby in elkaar en stopte haar handjes onder Fanny’s arm.

‘Het is de regen maar,’ suste Fanny en ze wiegde haar heen en weer.

Wat moet ik haar vertellen? dacht ze. De paniek, die ze de hele reis op een afstand had weten te houden, kwam opeens op. Hoe vertel je een klein kind dat ze haar ouders voorlopig niet terugziet? Tegen beter weten in hoopte Fanny dat Gideon en Ruby Kahn toch kans zouden zien om de grens over te komen.

Nog even wachten, dacht ze weer. Ze hunkerde naar de veilige beslotenheid van de muren van de Karmelhof. Hoe had ze ’t uitgehouden, zo lang van huis?

Nog even...

‘Zit je niet lekker? Weet je familie wel dat je komt?’ vroeg meneer Van Brederode.

‘Nee, het is een verrassing. Anders was er toch wel iemand geweest om me af te halen?’

‘Is je vader zijn auto dan niet kwijt?’ vroeg hij. Alleen mensen met een vrijstelling hoefden hun auto niet in te leveren. Hij had kans gezien de zijne te behouden. Gelukkig had hij ook een voorraad benzine weten te bemachtigen.

Fanny schonk geen aandacht aan zijn woorden. De weg maakte een scherpe bocht en in een gordijn van regen doemde de oude Karmelhof op.

‘Kijk,’ zei Fanny en wees naar de stevige, vierkante gestalte die haastig van de stallen overstak naar het huis.

‘Kijk...’ Ze nam roekeloos een besluit dat haar leven blijvend zou beïnvloeden. ‘... Dat is opa!’

Ze was de auto uit voordat hij helemaal tot stilstand was gekomen. Struikelend liep ze op haar vader toe.

Met diep welbehagen rook ze de geur van haar vaders jasje: een mengsel van tabak, paarden en vers hooi.

Haar vader hield haar even een armlengte van zich af. De verrassing glansde op zijn gezicht toen hij Debora van Fanny overnam. Het kind had uit verlegenheid en tegen de regen die onverminderd neerplensde, de capuchon ver over haar gezicht getrokken.

‘Jij bent Debora,’ stelde Fanny’s vader vast. Debora, muzikaal en uiterst gevoelig voor klanken, hield meteen van de man met het bruin-verweerde gezicht die zo’n grappige diepe stem had.

‘Hoe weet u dat?’ vroeg ze verlegen en tilde de capuchon wat omhoog. Ze hield haar speelgoedkonijn stevig vast. Het bruine oortje dicht bij haar mond.

‘Dat staat op je neus,’ zei meneer Gerlach ernstig. Hij bewoog zijn wijsvinger over de brug van haar kleine neus. ‘Debora! Met mooie lettertjes.’

‘Echt?’ Ze wreef over haar snoetje. ‘Nu nog?’

‘Nu is het weg,’ zei Fanny’s vader. ‘Kom je mee naar binnen?’

Hij liep naar de auto toe, nam de koffer over van meneer Van Brederode en bedankte hem. Toen pakte hij Debora weer op. Ze nestelde zich in zijn armen en sloeg haar armen om zijn hals.

‘Ja, hartelijk bedankt, meneer Van Brêero.’ Fanny herinnerde zich opeens haar manieren. Ze stak haar hand uit en lachte vriendelijk.

Meneer Van Brederode hield even zijn adem in. Ze was niet knap,

dat meisje, maar zo aantrekkelijk met die brede glimlach dat 'schoonheid' er niet tegen op kon. Buitengewoon aantrekkelijk. Er was een vage gelijkenis met haar vader.

Meneer Van Brederode liet Fanny's hand los en benadrukte nog eens dat hij haar met plezier een lift had gegeven en misschien ontmoetten ze elkaar nog eens?

'Ongetwijfeld. Leevoort is geen wereldstad.' Fanny draaide zich al om en liep met het kleine, rieten koffertje in haar hand naar haar vader toe.

Met een vaag gevoel van spijt zag meneer Van Brederode hoe ze vertrouwelijk haar arm bij haar vader instak. Daarna keerde hij de auto en reed weg. Hij wierp een blik in de spiegel en zag het drietal zonder nog om te kijken in het huis verdwijnen.

'Ant, wie heb je daar bij je? Nee... Kijk nou eens!' Berna Gerlach hief de koffiepot, die ze in haar hand had, omhoog en staarde met grote ogen naar de deuropening waar haar man stond met een klein kind op de arm. Vanachter de brede gestalte dook het gezicht van Fanny, haar oudste dochter, op.

'Ach, Fanny... Hoe kom jij hier? Kind, wat heerlijk!' Ze zette de koffiepot met een smak op tafel en alleen een snelle greep van Wieger, de één jaar oudere broer van Fanny, redde de koffie.

'Jawel, hoor... Fanny, geverfd en met een kind!' zei Jilles, het veertienjarige broertje. Hij stond half op en liet zich toen weer op zijn stoel zakken. Jilles oefende zich in het niet laten merken van emoties. Zijn ideaal was een man-met-pokerface te worden en hij trok zijn gezicht vlug in de gewenste plooï. Onaangedaan keek hij de keuken rond en vervolgens blikte hij van zijn zus Fanny naar het kleine meisje dat, verstopt in een gummi cape, op de arm van zijn vader zat en dat verschrikt haar hoofd in zijn hals verstopt had.

Onder de groene rand van de cape vandaan stak een klein voetje met daaraan een zwart lakschoentje. Hij moest opeens denken aan een van de kleine katjes die in de hooiberg speelden. Dat had ook van die zwarte pootjes. Een warm gevoel kwam op in zijn hart en Debora Kahn had binnen vijf minuten na haar entree op de Karmelhof een tweede beschermer gevonden.

Om de lange, houten tafel die in het midden van de keuken stond, zaten Fanny's broers, haar zusje Maartje, tante Witje, de tante van haar vader,

die haar naam had gekregen door haar wit-blonde haar, Jacob, de knecht en een haar onbekend meisje.

Na Jilles' woorden was iedereen opgestaan. Er viel een stoel om, Bobby de hond blafte uitbundig en sprong tegen Fanny op. De achtjarige Maartje, het jongste kind van de familie Gerlach, gooide een beker melk over het blauw met wit geblokte kleed.

De familieleden verdrongen zich om Fanny te begroeten, maar Fanny zag alleen haar moeder, die aan het hoofdeinde van de tafel was blijven staan.

'Mam...'. Ze voelde zich even geen dag ouder dan Debora, vloog naar haar moeder toe en knelde haar armen om haar heen.

'Kind!'

Verbaasd en misprijzend staarde Marina Scheffer, de verloofde van Renger, de oudste zoon van het gezin Gerlach, naar het chaotische tafereel dat zich voor haar ogen afspeelde. Hier ging nu ook letterlijk nooit eens iets rustig en ordelijk. Altijd die gesprekken die door elkaar gevoerd werden. Blafte er geen hond, dan werd er wel gezongen en werd er niet gezongen, dan speelde er iemand piano. Marina, die geen majeur van mineur kon onderscheiden, wist niet wat ze verkoos: zingen of blaffen. Geërgerd tikten haar vingers op de rand van de tafel. Ze had zich nooit helemaal geaccepteerd gevoeld door de familie van haar verloofde. Ze schoof het met melk doorweekte tafelkleed van zich af naar het midden van de tafel.

Dat meisje met dat opzichtige haar was dus de oudste zus van Renger. Ze zag eruit als een (Marina durfde het woord niet voor zichzelf uit te spreken) 'vrouw van lichte zeden', dacht ze toen afkeurend. Ze was blij dat haar moeder hier niet was. Die had toch al kanttekeningen gezet bij haar verlovings met Renger. Niet dat hij zelf geen degelijke jongen was. Maar die ouders...

'Rengers vader neemt geen stelling tegen het kwaad,' zei haar moeder, die zelf luid en duidelijk stelling nam tegen alles wat zij als 'kwaad' betitelde. 'En hij is niet zakelijk.'

'Niet zakelijk' sloeg op het huisje dat voor een appel en een ei aan Kootje Greve was verhuurd, terwijl Marina's broer het zo goed had kunnen gebruiken. Vader Scheffer, die gemeentesecretaris was in de gemeente Leevoort, had het Antheun Gerlach nog zo dringend gevraagd. Hij had het zelfs wel willen kopen. Maar Antheun had het

huisje verhuurd aan Kootje Greve en zijn stille vrouw.

‘Daar zou u nog weleens spijt van kunnen krijgen,’ had moeder Scheffer Antheun onheilspellend gezegd. ‘Het is nog maar de vraag of die het een beetje knap bewonen.’

Marina moest haar moeder gelijk geven. Haar vooruitstekende volle lippen tuitten zich.

Kootje Greve! De van stropen verdachte boerenarbeider, die overal de losse klussen deed en het in geen vaste dienst uithield.

Ze keek de rumoerige keuken rond. Wat een commotie. Je zou denken dat de verloren zoon thuisgekomen was! Enfin, dat klopte misschien ook wel. Alleen was het de verloren dochter geworden.

Jilles was de enige die bij Marina aan tafel was blijven zitten.

Met diepe tevredenheid keek hij naar zijn oudste zusje.

Fanny terug... Dat zou tijd worden ook. Hij had haar gemist.

De aandacht die ze gaf, de warme lach bij zijn verhalen en haar onvoorwaardelijke steun bij de kleine ruzies. Hij zuchtte en zag hoe tante Witje aan de andere kant van de tafel met een zakdoek over haar ogen wreef.

Dat mens was toch altijd zo vlug uit haar doen. Dat kreeg je waarschijnlijk als je zo oud was. Net als rimpels en grijze haren.

Toen was Fanny bij hem. ‘Jil!’

‘Geen gelijk,’ waarschuwde hij, sloeg zijn armen om haar heen en vergat onbewogen te blijven. ‘Dag, Fannepan!’

‘Dat had je gedroomd.’ Fanny knuffelde hem stevig. Wat was hij lang geworden!

‘Je bent net zo lang als ik,’ merkte ze verrast op en ze woelde even met haar handen door zijn donkere krullen.

‘Je had toch niet gedacht dat hij stil zou blijven staan.’ Berna Gerlach had tranen van ontroering in haar ogen. ‘Je bent zo lang weg geweest. Waarom ben je niet eerder thuisgekomen?’

‘Precies. Waarom niet en wie is dat kind en waarom heb je die gekke pet op!’ zei Jilles streng.

Wat een vraag, dacht Marina.

Ze keek naar Debora, die nog steeds bij vader Gerlach op de arm zat en de capuchon, die haar gezichtje bedekte, met een knuistje stevig vasthield.

Marina stak haar lippen weer in een tuitstand. Niet zo moeilijk te raden van wie dat kind was...

Fanny, die haar familie begroet had, en het onbekende meisje de hand wilde geven, dacht verbluft: ze wil me toch niet zoenen? Ze ving een blik op die haar onzeker en tegelijk woedend maakte. Woede voerde de boventoon. Maar Fanny had de afgelopen twee jaar geleerd zich te beheersen. Ze stak haar handen diep in de zakken van haar verregende jasje en lachte stralend.

‘Zo, jij bent zeker in de plaats van Geertje gekomen?’

Geertje was het dienstmeisje. Ze was vanaf haar veertiende jaar bij het gezin Gerlach in dienst en ze was ‘niet zo ontwikkeld. Maar trouw, o zo trouw,’ zoals moeder Gerlach altijd met pathos zei.

Moeder reageerde dan ook direct. ‘In de plaats van Geertje? Hoe kom je daar nu bij? Die moet hier...’

‘Die moet je hier wegkruien,’ zei Jilles laconiek.

‘Nee, wegtróuwen natuurlijk. Waar is ze eigenlijk, Geertje?!’ Moeder verhief haar stem. ‘Kom eens hier, Geert. Kijk eens wie hier is!’

De keukendeur ging open. Een fors meisje met lichtblauwe ogen verscheen in de opening. Haar blonde haar was gevlochten en lag in een krans om haar hoofd. Ze had een groot, gebloemd schort voor en haar wangen glommen van de regen.

‘Fanny. Je bent terug!’ stelde ze vast.

Marina was vergeten. Fanny draaide zich om en omhelsde het meisje, dat van haar eigen leeftijd was en met wie ze haar lagereschooltijd gedeeld had.

‘Ha, Geert, wat heerlijk dat ik je weer zie.’

‘Dat zal wel,’ zei Geertje. Ze pakte de handen van Fanny beet, bekeek haar aandachtig en zei traag: ‘Je bent veranderd. Komt dat door die rare strepen?’ Met een vinger streek ze over de gekleurde vlekken op Fanny’s voorhoofd en veegde haar hand af aan haar schort.

Ze wendde zich tot mevrouw Gerlach. ‘Moet ze niet eerst in de tobbe?’

In de badkamer stond een groot wit geëmailleerd bad met gekrulde pootjes dat Jilles altijd oneerbiedig ‘de tobbe’ noemde.

‘O, alsjeblieft, Geert, laat me even bijkomen.’ Fanny ging zitten en plaatste haar ellebogen op de tafel.

‘Ik ga vast voor warm water zorgen,’ zei Geertje met vooruitziende blik. Als Fanny zo’n uitdrukking op haar gezicht had, waren de tranen dichtbij, wist ze. Ze liep naar buiten en zette vijf minuten later een paar grote, zinken emmers met putwater op het fornuis. Debby zat

nog steeds op de arm van vader Gerlach.

‘Geef mij die dreumes eens, Antheun.’ Mevrouw Gerlach stak haar handen uit naar het kind. Debora keek naar de kleine, ronde vrouw met het lichtblonde, al wat grijzende haar en de vriendelijke kuiltjes in haar wangen. Ze liet zich in de uitgestoken armen vallen. Het gele lint gleed uit haar haar op de schouder van Fanny’s moeder. Behendig ving Berna het kind op en stak het lint omhoog.

‘Je mooie strik. Die zullen we morgen eens fijn wassen en strijken... En is dit koffertje van jou? We zullen straks een bedje voor je klaarmaken. Maar eerst krijg je een beker melk met een stuk koek.’

Mevrouw Gerlach, met Debora op schoot, ging naast Fanny zitten. Ze pakte een beker van het blad dat midden op de tafel stond.

Met een zucht van verlichting voelde Fanny de verantwoordelijkheid van zich afglijden. Gelukkig. Ik sta er niet meer alleen voor. Als die nare meid met die tuitmond nou eens vertrok... Dan kon ik eindelijk Debora naar bed brengen en vader om raad vragen, dacht ze onredelijk.

Ze beet in de plak stevige koek die moeder voor haar had afgesneden. ‘Heerlijk, mam,’ zei ze en ze stopte Debora een stukje in haar mond.

Renger was naast Marina gaan zitten. ‘Zo... nu ken je iedereen van mijn familie, liefste.’

Zijn duim streelde haar hand. Fanny dacht dat het net iets voor Renger was om zo ‘liefste’ te zeggen, dat het leek of er een hele rij ‘lieven’ was en dat Marina als nummer één was geëindigd.

Het speet Fanny dat zij er zo smoezelig uitzag in vergelijking met het pas gesteven en gestreken uiterlijk van Marina.

Prompt morste ze koffie op haar jasje, dat zo langzamerhand op een schilderspalet begon te lijken. Nou ja, laat maar. Ze zou het vanavond wel in het water zetten.

Bezorgd keek moeder Berna naar het gezichtje van haar dochter dat hoe langer hoe meer begon te betrekken. De huid om de neus was wit en alleen midden op haar wangen waren een paar felrode vlekken.

‘Ik heb nog steeds geen kennisgemaakt met je zusje.’ Dwingend was daar de stem van Marina.

‘Niet? Dan zullen we dat even officieel doen. Fanny, dit is mijn verloofde, Marina!’

Trots legde Renger zijn arm om Marina’s schouders.

‘Ja, dat is ze nu. Ik heb je over haar geschreven, weet je wel? Maar wordt het geen tijd dat jij dat meisje eens naar huis brengt, Renger? Je weet hoe graag haar moeder wil dat ze op tijd thuis is. Haar moeder is zó zuinig op haar,’ legde mevrouw Gerlach Fanny ernstig uit.

Fanny stak haar hand uit en Marina beroerde haar hand.

‘Ik heb nog wel even. Als moeder hoort waarom ik zo laat ben, zal ze het niet erg vinden.’

Marina was nog niets te weten gekomen over Fanny. Had ze alleen maar vakantie? Was dat kind inderdaad van haar en had de hele familie ervan geweten of juist niemand? En waarom had Renger haar niets verteld?

‘Ik zou voor geen prijs ruzie willen krijgen met je moeder. Vooruit, zoon, Fanny en Marina zullen nog genoeg tijd krijgen voor een gezellig praatje. En Marina moet morgen weer fris voor de klas staan!’ Berna’s stem klonk beslist.

Gewillig sprong Renger op.

‘Fris. Dat moet lukken, met al die regen,’ zei Jilles met strakke lippen.

Fanny schoot in de lach. Dit had ze gemist al die jaren. Kleine opmerkingen, snelle grapjes... Al was haar Duits in die twee jaar perfect geworden, die heel kleine, kruidige opmerkingen ontgingen je. Trouwens, wie had ze moeten maken?

‘Wat praat je raar, Jil. Heb je last van je kaak of van een verstandskies?’ vroeg ze.

‘Jilles wil op de planken,’ plaagde Wieger. ‘Sheriff Gerlach. Voor de duvel en z’n ouwe moer niet bang,’ imiteerde hij de uitspraken van zijn broertje.

Goedgemutst stompde Jilles hem in zijn zij.

Marina voelde zich vergeten. ‘Dan wéns ik iederéén nog een préttige ávond!’ zei ze nadrukkelijk.

‘Fijn, hoor.’ Berna keek haar verstrooid aan.

‘Kom, meisje.’ Renger voerde een tegenstribbelende Marina met zich mee.

Hij wilde zijn arm om haar heen slaan, maar ze weerde hem kribbig af. Even later liepen ze langs de keukenramen.

‘Bonje,’ stelde Jilles plezierig vast toen hij Rengers beteuterde gezicht zag.

Debora had haar melk en een witte boterham met boter en kaas op. Ze hing tegen Berna aan. 'Ik ben zo moe.' Ze wreef met een knuistje in haar ogen.

'Dan zal Geertje jou eens fijn wassen. Kom maar mee, m'n lammetje.'

Daar was Geertje, stevig en veilig.

Ze tilde Debora op en stevende op de trap af, die in de hoek van de keuken naar de slaapkamers voerde. Zonder protest liet Debora zich meenemen.

Ze pakte een band van Geertjes grote gebloemde schort vast.

De grote woonkeuken was vroeger, voor de boerderij verbouwd werd, een deel van de stal geweest. Volgens Jilles wisten de paarden dat nog, want als ze de kans kregen, staken ze hun hoofden over het onderste deel van de tweedelige deur naar binnen.

De ramen waren uitgebroken en er was een roedeverdeling gemaakt in het glas. De grote schouw met de vierkante, zwarte kachel erin bevond zich halverwege de lange muur aan de overzijde van de ramen. Naast de ramen was de buitendeur. Aan de linkerkant van de schoorsteen bevond zich de deur naar de gang, waaraan drie slaapkamers en de mooie kamer lagen. De mooie kamer werd zomers alleen gebruikt op zon- en feestdagen en als er iemand op de hoge, eikenhouten piano wilde spelen. Het was het toevluchtsoord van Wieger, die daar cello studeerde.

Tegen de muur naast de piano stond een grote, grenen kast gevuld met boeken. Op de onderste planken lagen stapels bladmuziek. Berna had het opgegeven om er nette stapels van te maken. Er staken een paar bladen uit waarvan de hoeken omkrulden. Aan de andere kant van de piano stonden een muziekstandaard en de cello van Wieger.

De sfeer in de grote keuken veranderde toen Renger en Marina weg waren.

'Ik ga nog wat koffie zetten. Als jij nu eerst eens in bad gaat en schone kleden aantrekt, Fanny. Draai jij de lamp eens wat hoger, Wieger.' Moeder Berna liep bedrijvig heen en weer. Jacob de knecht en Antheun stonden op om te kijken of het nergens naar binnen regende. Fanny hoorde een van de paarden in de wei ongeduldig hinniken en ze zuchtte van welbehagen. Thuis. Eindelijk.

Meteen verscheen het beeld van Gideon en Ruby op haar netvlies. Waar zouden ze zijn? Hoe zouden ze het maken? Die man in die grijze jas... Ze huiverde. Een vermoeide uitdrukking verscheen op haar vlekkerige gezicht.

Tante Witje schoof op de stoel naast Fanny en pakte haar hand.

‘Kind, hoe was het tussen de Filistijnen?’ vroeg ze lief. ‘Hebben ze jou en het kleine meisje onderweg niets aangedaan?’

‘Duitsers, tante, ze was in Duitsland!’ zei Jilles.

‘Dat is hetzelfde!’ Voor tante Witje stonden Duitsers en Filistijnen, het vijandige buurvolk van de joden uit het Oude Testament, op één lijn. ‘God zal ze straffen,’ voorspelde ze voortvarend.

Fanny stond op. ‘Dat mag ik hopen!’ zei ze grimmig.

Jilles zag dat ze net zo tussen haar tanden door kon praten als hij. Het zag er goed uit, stelde hij voldaan vast.

Fanny voelde zich als een wekker die ver opgedraaid was en nu het tijdstip bereikt had waarop ze af moest lopen.

Straks jank ik me een ongeluk, dacht ze en ze pakte haar jasje op. Er rinkelde iets. Ze voelde aan de klamme stof. Ach, de armband... Was het pas vanmorgen dat ze die ketting in de jaszak had gestopt? Het leek een week geleden.

‘Kind, ga je nu eerst eens wassen. Daar knap je van op. En ik ga je bed opmaken.’

Bezorgd zag Berna hoe smal het gezicht van haar oudste dochter was geworden. Fanny knikte. Ze voelde nu pas hoe moe ze was van de reis en de spanning. Ze liep naar de trap, pakte het kleine rieten koffertje van de vloer en snoof.

Aan de onderkant van de traptreden hingen bossen droogbloemen, lavendel, bonenkruid en salie. Diep ademde ze de geur van de kruiden in. Heerlijk, dit was Thuis!

‘Ik kom straks nog wel beneden. Eerst moet Debora naar bed. Ik leg haar bij mij op de kamer.’

‘Alles staat er nog precies zoals je het hebt achtergelaten.’ Berna pakte Fanny’s koffer. Ze liep vlug achter haar aan en sloot de deur van de bovenverdieping.

Fanny pakte een nachtopon van Debora uit het koffertje en legde het kind een kwartier later op de kleine matras op de vloer. Morgen zou ze wel een ledikant van zolder halen. De lakens geurden naar lavendel.

Met grote ogen lag Debby naar Fanny te kijken. Haar knuffelbeest lag naast haar op het kussen.

‘Hier blijven, Fanny.’ Haar stemmetje klonk onzeker.

‘Lieve schat, ik blijf bij je,’ beloofde Fanny. ‘Maar ik moet me ook even wassen. Goed? Zal ik vragen of...’

‘Ik blijf wel bij haar,’ kwam de stem van Geertje kalm.

‘Wanneer komen papa en mama?’

‘Misschien wel vlug,’ Fanny bezwoer het gevoel dat haar zei dat ze Ruby en Gideon voor het laatst gezien had op dat zonnige station.

‘O.’

‘Moet ze niet bidden?’ zei Geertje.

‘Dat doen ze daar niet,’ waarschuwde Fanny.

‘Dan doe ik het wel voor haar.’ Geertje dacht na. ‘Het Onzevader maar. Dat past altijd,’ zei ze alsof het een van de donkerblauwe ketelpakken betrof die haar broers droegen bij het werk.

Fanny dacht niet dat het kwaad kon. Ze had nooit veel van godsdienst gemerkt bij Gideon en Ruby, maar ze dacht niet dat ze bezwaar zouden hebben tegen een oprecht uitgesproken gebed.

‘Doe maar,’ zei ze en ze liep de kamer uit.

Op de gang hoorde ze Geertje de bekende woorden uitspreken. De klank van haar stem was plechtig en eerbiedig.

En toen kwamen de tranen. Onstuitbaar.

HOOFDSTUK 3

Mevrouw Amélie Quirijn-de Béthune lag amechtig achterover in haar tuinstoel. Vanonder de parasol keek ze met een kribbige blik naar de hemel. Alsof ze de Schepper persoonlijk aansprakelijk stelde voor het ongemak dat haar door de warmte werd aangedaan. Met die verongelijkte trek op haar smalle gezichtje leek Amélie wel een beetje op een kleine, boze faun. Het effect werd nog eens versterkt door het puntige kinnetje en de iets schuinstaande, groene ogen.

De mooie echtgenote van de notaris was in een neerslachtig humeur. Ze sprak amper een woord Nederlands en voelde zich daardoor vreselijk alleen. Waarom spraken die Hollanders toch geen Frans, dé cultuurtaal bij uitstek? Barbaren! Ze snakke naar de geestige, spitse conversatie van haar landgenoten. Wat had haar toch bezield om met zo’n

Het meerstemmige lied van het leven

Het lied der seizoenen speelt zich af tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zussen Berna Gerlach en Jantine van Boulogne maken de oorlog respectievelijk op het platteland en in de stad mee, ieder met hun eigen sores. *Melodie der herinnering* belicht de naoorlogse jaren, waarin Berna en Jantine ieder voor zich en met de mensen om hen heen hun levens weer opbouwen.

Twee imposante romans over familiebanden, verraad, innerlijke kracht en naastenliefde, geschreven door meestersvertellers Margreet en Reina Crispijn. Het verhaal van Berna, Jantine en hun naasten gaat verder in *Het lied van het leven 2*, met de romans *Prelude in springtij* en *Herfstsonate*.

Margreet en Reina Crispijn zijn ieder voor zich auteur van talrijke romans, maar ze schrijven ook al sinds jaar en dag samen. De veelomvattende familiesaga *Het lied van het leven* is een proeve van hun beider kunnen, maar vooral een genot om te lezen.

NUR 340

ISBN 978-94 0190 247 2

9 789401 902472

Z&K

www.zomerenkeuning.nl